

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Олени Дмитренко «Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «політологія»

Актуальність теми дослідження. Важливим завданням для будь-якого демократичного суспільства є створення сприятливих умов для розвитку громадської ініціативи та самоорганізації, формування та діяльності інститутів громадянського суспільства, налагодження партнерської взаємодії між ними та органами державної влади, органами місцевого самоврядування. Для України, яка сьогодні знаходиться в стані війни за незалежність та свободу, важливість цих завдань підсилюється у стократ. Ураховуючи роль громадянського суспільства у різних сферах суспільного життя, створення сприятливих умов для його розвитку та налагодження взаємодії з його інститутами є важливим завданням як в теоретичній, так і в практичній площині наукового дослідження.

Важливість дослідження підтверджується також виконанням його в рамках тем науково-дослідних робіт відділу теоретичних та прикладних проблем політології Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України: «Кризи політичного розвитку в Україні періоду незалежності: зміст, причини і способи подолання» (2020–2021 роки, № ДР 0120U101687) та «Державна політика стратегічного курсу розвитку України на сучасному етапі: політологічний аналіз» (2017–2019 роки, № ДР 0117U000903).

Викладені міркування підтверджують актуальність даної дисертаційної роботи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій роботи.

Зміст дисертаційного дослідження, опублікованих наукових праць та автореферату дає підстави стверджувати, що завдання, результати і висновки поданої до розгляду роботи цілком обґрунтовані. У дослідженні згідно до вимог сформульована актуальність, визначені об'єкт (неурядовий сектор як актор суспільно-політичних відносин) та предмет (інституційна спроможність неурядового сектору України). Мета і завдання цілком відповідають заявленій темі.

Грунтовною є джерельна база дослідження, яка включає в себе 201 позицію (з них 35 іноземною мовою), використано емпіричні данні як первинних, так і вторинних джерел. Сильною стороною дисертаційної роботи є послідовне обґрунтування теоретичних висновків емпіричними даними. В роботі ефективно використано набори даних, оприлюднених органами державної влади, нормативно-правові акти і документи у сфері діяльності неурядових організацій, дані, агреговані із відкритих аналітичних інструментів, результати соціологічних опитувань та дані Державної служби статистики.

Вдало побудована та добре проаналізована джерельна база дозволила авторці досягти поставленої в роботі мети. Важливим здобутком дослідження став проведений аналіз сучасного стану неурядового сектору у площині суспільно-політичних відносин в Україні. Це дозволило визначити розташування, структуру та межі вітчизняного третього сектору, встановити координати та тенденції його розвитку у чотирьох визначальних аспектах: фінансової, комунікаційної, коаліційної та організаційної спроможностей, а також зовнішньому середовищі функціонування.

Авторка чітко визначає специфіку неурядового сектору як самостійного суспільно-політичного інституту, встановлює ознаки приналежності НУО до сектору, які полягають у системній роботі, що є професійною діяльністю організацій та спрямована на задоволення потреб усього або великої частини суспільства. Підсумовано, що український третій сектор на практиці складається переважно із організацій трьох організаційно-правових форм: громадська організація, громадська спілка та благодійна організація.

Науково-методологічним потенціалом вирізняється запропонована в роботі Олени Дмитренко тривимірна модель класифікації НУО, застосування якої дає можливість встановити зв'язок між місцем організації в суспільно-політичному середовищі та перспективою її розвитку, адаптувати до релевантної оцінки кожен вид організацій попри їх багатоманітність. Базовою точкою класифікації є спосіб діяльності НУО, що обумовив виділення трьох категорій організацій, характерних для українських реалій: аналітичних, адвокаційних та сервісних.

Обґрунтованість висновків роботи спирається на чітке формулювання та практичне використання інструментарію дослідження, а саме чотирьох вимірів інституційної спроможності (фінансової, комунікаційної, коаліційної, та організаційної), що забезпечило аргументованість, логічність та послідовність викладу матеріалу дисертації.

Проведений в роботі аналіз дозволив виявити важливі недоліки у комунікації між сектором та державою, яка часто має декларативно-формальний характер, а також негативні нормативно-правові впливи на інституціоналізацію неурядових організацій (ігнорування державою питання фізичної безпеки громадських активістів; можливість політичного тиску на неурядовий сектор, тощо).

Методологічна основа дослідження становить широкий спектр загальнонаукових та політологічних методів наукового дослідження. Формулювання категоріального апарату дисертації, визначення природи та змісту основних понять сформульовані в межах логіко-семантичного методу. Застосування структурно-функціонального аналізу дозволило виділити та дослідити природу і взаємозв'язки інституціональних спроможностей сектору. Системний підхід дозволив проаналізувати неурядовий сектор як цілісну злагоджену систему, яка складається із неоднорідних акторів. Мережевий та неоінституційний підходи застосовано для визначення природи неурядового сектору як цілісності та встановлення особливостей його позиціонування. Було вдало використано також кейс-метод (у дослідженні організаційної та коаліційної спроможностей), контент-аналіз (у дослідженні комунікаційної), метод аналізу та синтезу (для дослідження фінансової спроможності).

Звертає на себе увагу й чітка **структура роботи**, послідовність та аргументованість положень дисертації. В дисертації досліджено та систематизовано теоретичні підходи, понятійно-категоріальний апарат і методологічний інструментарій, якими оперує авторка, і які пояснюють природу, специфіку, сутнісні характеристики та тенденції сучасного розвитку вітчизняного третього сектору.

Наукова новизна отриманих результатів є цілком переконливою і аргументованою. В дослідженні вперше здійснена систематизація даних про діяльність неурядових організацій України з огляду на їх природу та зміст, що дозволило визначити межі сектору та його характерні риси і функції як цілісності. Запропоновано обмеження кола акторів, які належать до неурядового сектору та обґрунтовано доцільність дослідження останнього як есенції із кількох споріднених організаційно-правових форм (ГО, БО, ГС, БФ) на основі формально задекларованого та фактичного впливу досліджуваних організацій на формування та реалізацію політик.

Новизною та безумовним теоретичним і практичним значенням характеризується запропонований авторкою комплексний підхід до типологізації акторів, які складають неурядовий сектор на основі поєднання

трьох ключових характеристик, притаманних кожній з організацій (масштаб, сфера та спосіб діяльності), з урахуванням обмежень середовища (правового поля та партнерського оточення), вплив яких може різнитися залежно від набору характеристик у кожному конкретному випадку.

Обґрунтованими виглядають також поглиблені у роботі Олени Дмитренко підходи до дослідження коаліцій у неурядовому секторі як інструменту підвищення ефективності громадських ініціатив, а також до оцінки адвокаційної діяльності неурядового сектора в Україні як специфічної діяльності, притаманній саме неурядовому сектору.

Оцінка змісту та оформлення дисертації. За змістом подана дисертація розкриває обрану тему, в цілому вирішує поставлену мету та завдання дослідження. Дисертація структурована відповідно плану. Стиль викладення матеріалу відрізняється науковістю, логічністю, послідовністю. Ознайомлення з текстом автореферату дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом він відповідає вимогам МОН України. У тексті автореферату відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого Оленою Дмитренко дисертаційного дослідження. Зміст автореферату та основні положення дисертації – ідентичні.

Повнота викладу основних результатів дисертації. Повнота викладу наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації, підтверджується апробацією матеріалу в публікаціях у фахових вітчизняних та іноземних виданнях, їх оприлюдненням на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Основні тези та результати дослідження опубліковані в п'яти основних наукових статтях у фахових наукових виданнях та восьми апробаційних публікаціях.

Водночас при викладеній високій оцінці представленого дослідження необхідно вказати на деякі положення дисертації, що носять дискусійний характер і потребують уточнення.

По-перше, звертає на себе увагу певне перевантаження дисертації аналізом фінансово-економічної спроможності організацій третього сектору та меншою увагою до діяльності та впливів даних суб'єктів у громадсько-політичній сфері. Це підтверджується і структурою дисертації, і рекомендаціями, які надані для наукової діяльності, правотворчості, правозахисної та освітньої діяльності, але не визначено користь висновків дисертації для громадсько-політичної сфери (с.20 —21 дисертації).

По-друге, дещо категоричним виглядає відокремлення неурядових організацій від громадянського суспільства, що викладено зокрема у визначенні «неурядового сектору як самостійного суспільно-політичного

інституту, сформованого окремо від інституту держави, громадянського суспільства та громади, хоча існує у тісних взаєминах із кожним переліченим актором, частіше за все у ролі медіатора та регулятора» (с. 168 дисертації). Тут спостерігається явна суперечність, оскільки сама авторка робить висновок, що «український третій сектор на практиці складається переважно із організацій трьох організаційно-правових форм: громадська організація, громадська спілка та благодійна організація» (с. 169 дисертації), то яким же чином третій сектор може бути сформований «окремо від громадянського суспільства та громади»?

По-третє, окремі положення новизни звучать як анотація, тому потребують конкретизації, зокрема, в чому полягає уточнення підходу до дослідження коаліцій у неурядовому секторі як інструменту підвищення ефективності громадських ініціатив, та оцінки адвокаційної діяльності неурядового сектора в Україні.

По-четверте, у параграфі 3.2. дисертації міститься ґрунтовний аналіз комунікативної спроможності неурядових організацій. Зазначається, що комунікаційна спроможність третього сектору наполовину залежить від держави, яка забезпечує правову основу для комунікації, процедури та можливості, та на половину від самого сектору, який користується цими можливостями та досягає через їх використання системної зміни політики (с.138 дисертації). Робиться висновок, що інструменти діалогу, які передбачають однакову залученість до процесу комунікації органів державної влади та неурядових організацій, не працюють злагоджено. Отримані результати свідчать про наявність комунікації, проте з обмеженим колом НУО, при цьому діяльність з інформування решти суспільства про можливості та результати взаємодії із владою не ведеться достатньою мірою (с.148 дисертації). Для надання такому аналізу завершеного характеру бажано було б представити рекомендації дисертантки щодо усунення виявлених слабких місць та недоліків у комунікативному процесі.

Загалом висловлені зауваження та міркування жодною мірою не впливають на високу оцінку дисертації Олени Дмитренко, не знижують її наукову та практичну цінність. Висловлені побажання є дискусійними та спрямовані на активізацію подальших наукових досліджень визначеної проблематики.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертаційне дослідження виконане на високому теоретико-методологічному рівні, є об'єктивним, виваженим та самостійним. В роботі отримані нові наукові результати, що у сукупності сприяють вирішенню

проблем суттєвого значення, пов'язаних з посиленням інституційної спроможності неурядового сектору України на сучасному етапі, конструктивними та деструктивними впливами на його розвиток.

Висловлені міркування цілком підтверджують достовірність отриманих висновків та результатів дисертаційного дослідження. Отримані у дослідженні результати можуть бути використані як у прикладній діяльності, спрямованій на посилення інституційної спроможності неурядового сектору в Україні, так і у науково-викладацькій діяльності – при викладанні відповідних навчальних курсів і проведенні подальших наукових досліджень.

Проведений аналіз роботи дає підстави для висновку, що дисертаційне дослідження Олени Дмитренко на тему «Інституційна спроможність неурядового сектору в Україні» відповідає вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка Олена Дмитренко заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 «політологія».

Офіційний опонент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри політичних наук
Національного педагогічного університету
імені М.П.Драгоманова

